

Bellagio 6.-10. září 1982

Zpráva o mezinárodní občanské konferenci Helsinky Watch konané v konferenčním centru v italském Bellagiu u jezera Como

Koncept mezinárodního občanského hnutí, které by monitorovalo dodržování lidských práv, vyplývá z helsinského Závěrečného aktu. Helsinská dohoda představuje výjimečný mezinárodní nástroj umožňující občanům kontrolovat, jak jejich vlády respektují práva obyvatel.

VII. princip helsinského Závěrečného aktu přímo definuje soubor lidských práv nezbytných pro svobodomyšlnou společnost. VII. princip také mluví o právu občanů „znát svá práva a jednat v souladu s nimi.“ Tato zásada inspirovala v roce 1976 v SSSR Dr. Jurije Orlova a další k založení první Helsinské občanské skupiny v Moskvě. Tato helsinská skupina vyzvala „veřejnost v ostatních zúčastněných státech k vytvoření národních výborů, které by sledovaly, jak vlády plní helsinská ujednání.“ Také vyjádřila „naději, že v budoucnu vznikne obdobný výbor na mezinárodní úrovni“.

Helsinské skupiny se začaly brzy formovat i v jiných částech SSSR – na Ukrajině, v Gruzii, Litvě a Arménii – i v Československu a Polsku. Vlády tyto skupiny vesměs tvrdě potlačovaly. V Sovětském svazu trpí současné době přibližně padesát členů helsinských skupin ve vězení, pracovních táborech či vnitřním exilu; další byli vyhoštěni či zavražďováni přinucením opustit vlast. V Československu byli všichni signatáři Charty 77 tvrdě pronásledováni a v Polsku je v době přípravy tohoto dokumentu předseda polského helsinského výboru s několika kolegy ve vazbě a čelí obvinění z vlastizrady, za kterou mu hrozí trest smrti.

Dr. Andrej Sacharov ve své knize *Obavy a naděje* (1978) vnesl požadavek na zřízení mezinárodního výboru, který by

hájl a sjednotil pronásledované monitorující helsinské skupiny: „Žádám vznik sjednoceného mezinárodního výboru, který by hájl všechny členy uskupení Helsinki Watch a jednotlivých pracovních skupin.“

Výzvy pronásledovaných helsinských kontrolních skupin a prominentních lidskoprávních aktivistů, jako je Dr. Sacharov, vyvolaly u občanů na Západě pozitivní odezvu. Někteří z nich – v Norsku, Spojených státech, Nizozemsku a Francii – založili nezávisle na sobě paralelní helsinské výbory ve svých zemích podle vzoru Moskevské helsinské skupiny. Na rozdíl od svých východoevropských protějšků západní skupiny početně rostly a jejich vliv sílil. Mohou svobodně kritizovat, jak jejich vlády dodržují lidská práva, a fungují ve svých zemích efektivně.

Ačkoli se tyto západní skupiny navzájem podobají jak strukturou, tak záměrem, byly až do roku 1981 propojeny jen sporadicky a málo účinně. V tomto roce začal americký výbor Helsinki Watch pod záštitou a s finanční podporou Rockefellerovy nadace a Fordovy nadace realizovat dlouhodobý projekt na podporu rozvoje mezinárodního helsinského občanského hnutí.

Jako zázemí pro mezinárodní konferenci, která se konala v září 1982, poskytla Rockefellerova nadace centrum v italském Bellagiu u jezera Como. Grant Fordovy nadace pokryl administrativní, cestovní a všeobecné výdaje spojené s organizací konference. Během předchozího roku navštívili členové amerického výboru východní i západní Evropu a vyhledávali skupiny a jednotlivce, kteří měli zájem o vytvoření Mezinárodní helsinské federace. Navštívili následující země, některé opakovaně: Rakousko, Československo, Dánsko, Anglii, Francii, Finsko, Maďarsko, Itálii, Nizozemsko, Norsko, Polsko, Švédsko, Švýcarsko, Španělsko, Jugoslávii a SSSR.

Při výběru účastníků konference se dbalo na to, aby to byli: (1) vlivné osobnosti, které se již osvědčily v aktivní činnosti ve svých zemích, (2) lidé, kteří bojují proti potlačování lidských práv ve svých zemích i jinde, (3) nezávislí občané, kteří nejsou spjati s vládou nebo politickou stranou, a – možná to nejdůležitější – (4) lidé odhodlaní pracovat i po skončení konference na založení či posílení helsinských skupin pro lidská práva ve svých zemích.

V červnu 1982 se konala v Paříži jednodenní porada, během níž devět představitelů sedmi zemí zformulovalo program zářijové konference.

Mezinárodní občanská konference Helsinki Watch se konala 6. až 10. září 1982 u jezera Como v Itálii. Konference se zúčastnilo 22 zástupců 18 zemí, čtyři pozorovatelé, dva členové personálu a dva překladatelé. Seznam účastníků dokládá velkou rozmanitost věku, profesí, etnického původu i životních zkušeností. Účastníci, od dvacátníků po sedmdesátníky, byli právníci, vědci, spisovatelé, vydavatelé, podnikatelé, novináři, sociologové, historici, profesori práva i filosofové. Někteří z nich byli profesionální aktivisté boje za lidská práva, jiní byli oběťmi porušování lidských práv. Zatímco země jako SSSR, Československo, Polsko a Rumunsko byly samozřejmě zastoupeny exilovými aktivisty, z Maďarska, Turecka a Jugoslávie přijeli domácí představitelé, jejichž účast se zprvu zdála nepravděpodobná vzhledem k represivní politice jejich zemí.

Účastníci konference připravili čtyři příspěvky. Dva z nich byly obecnějšího rázu: „Přehled mezinárodní ochrany lidských práv v současnosti“ od Gaetana Arangio-Ruize, profesora mezinárodního práva na Univerzitě v Římě, a „KBSE, lidská práva a nevměšování“ od P. van Dijka a A. Bloeda, profesorů mezinárodního práva na Univerzitě v Utrechtu a členů helsinského výboru nizozemské pobočky Mezinárodního výboru právníků. Zbylé dva příspěvky byly určeny k debatě v sekcích: „Mandát výborů Helsinki Watch“ od Aryeha Neiera, místopředsedy amerického helsinského výboru, a „Plány a návrhy budoucích aktivit“ od Kristoffera Gjotteruda, člena představenstva norského helsinského výboru. Zahajovací projev „Několik námětů k diskusi“ přednesl Jiří Pelikán, italský poslanec Evropského parlamentu.

Konferenční debaty proběhly ve třech částech, každé byl věnován přibližně jeden pracovní den: (1) zprávy o porušování lidských práv v konkrétních zemích, (2) zakládání národních helsinských výborů a vytvoření mezinárodní federace jednotlivců a národních uskupení a (3) plány budoucí mezinárodní činnosti.

Výjimečná intenzivní a nadšená atmosféra, která konferenci provázela, pramenila z vědomí, že jde o činnost, kte-

Bellagio 6.-10. září 1982

rá je smysluplná a naléhavá. Vznikla nová přátelství, stará byla obnovena, účastníci si předávali zkušenosti a plánovali budoucí spolupráci. Již od počátku bylo jasné, že vznikne mezinárodní občanské hnutí.